

Artikel: Een sprong in het duister. De kritiek in de Nederlandse maatschappij ten aanzien van Europese integratie, 1950-1952

Auteur: Jan van den Brink

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 47.1, 6-16.

© 2025 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Abstract: This article examines the extent of criticism in Dutch society regarding European integration during the period from 9 May 1950 to 23 July 1952. The focus of the article lies with the ‘Schumanplan’, which was heavily debated in this period. The development of European integration in the Netherlands is studied from the perspective of criticism, contributing to an underexplored theme in historiography. The analysis demonstrates that criticism was more prevalent than commonly assumed. The findings show that there was significant criticism within Dutch society during this period. Fundamental objections were raised from the political fringes, rooted in fears of the erosion of national sovereignty. Additionally, there were pragmatic objections concerning the form and implications of the Schumanplan. Although European integration enjoyed broad support in Dutch society, this study reveals that such support was not self-evident.

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

EEN SPRONG IN HET DUISTER

DE KRITIEK IN DE NEDERLANDSE MAATSCHAPPIJ TEN AANZIEN VAN EUROPESE INTEGRATIE, 1950-1952

Jan van den Brink

De opkomst van het euroscepticisme wordt doorgaans in de jaren negentig geplaatst, terwijl de kritiek op de Europese supranationale samenwerking al in de jaren vijftig aanwezig was. In dit artikel beschrijf ik de kritiek in de Nederlandse maatschappij ten aanzien van het ‘Schumanplan’. Door middel van fundamentele en pragmatische bezwaren toonde Nederland zich kritischer dan veelal wordt verondersteld.

‘Nederland maakt een ruk naar eurosceptisch-rechts’, schreef de *NRC* naar aanleiding van de exitpoll van de Europese Parlementsverkiezingen van 2024.¹ De eurosceptische Partij voor de Vrijheid (PVV) behaalde, na haar grote overwinning bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023, in de definitieve uitslag zes zetels voor het Europees Parlement. ‘Samen met andere (radicaal-)rechtse partijen zegt nu bijna de helft van de kiezers veel minder invloed van Brussel te wensen’, zo stelde *Trouw*.² Hoewel de overwinning van eurosceptisch-rechts bij de definitieve uitslag minder groot bleek dan aanvankelijk werd gedacht, is het duidelijk dat de Nederlandse samenleving in toenemende mate kritisch is op de Europese samenwerking. Het Verdrag van Maastricht van 1992, waarmee de Europese Unie werd opgericht, wordt veelal als het ‘voornaamste keerpunt’ gezien voor het groeiende euroscepticisme.³ Dit bleek ook uit een recent onderzoek naar de Europese identiteit, dat stelt dat Europese integratie sinds het Verdrag van Maastricht een sterk gepolariseerd onderwerp is.⁴ Toch kent het kritische geluid in de politieke en maatschappelijke discussies over de integratie van Europa een veel langere geschiedenis. Zo stelde *De Telegraaf* al in

1951 de vraag of de integratie van Europa een ‘geloof in eenwording’ of een ‘sprong in het duister’ was.⁵ In het licht van de hedendaagse groeiende kritiek jegens de Europese samenwerking is het van belang om deze ontwikkeling in een langere geschiedenis te plaatsen en te kijken naar de wortels van euroscepticisme. In hoeverre bestond er kritiek op Europese integratie in de Nederlandse maatschappij tussen 9 mei 1950 en 23 juli 1952?

Op 9 mei 1950 werd met de introductie van het Schumanplan een eerste belangrijke stap gezet voor de eenwording van Europa. Robert Schuman (1886-1963), de Franse minister van Buitenlandse Zaken, stelde voor om de Europese kolen- en staalindustrieën te integreren. Door deze twee industrieën te integreren was een nieuwe oorlog tussen Frankrijk en Duitsland ‘niet alleen ondenkbaar, maar ook materieel onmogelijk’.⁶ Met de creatie van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) bleef de vrede gewaarborgd en werd de toegang tot het industriële Duitse Ruhrgebied verzekerd.⁷ Hiermee bood het Schumanplan een oplossing voor het ‘Duitse vraagstuk’ en een manier om de Europese economieën te herstellen en te stimuleren.⁸ Op 18 april 1951 ondertekenden zes landen (Frankrijk,

West-Duitsland, Italië, België, Luxemburg en Nederland) het Verdrag van Parijs, waarna de EGKS op 23 juli 1952 in werking trad. De Nederlandse deelname paste in de naoorlogse politiek van het land, waarin de nadruk lag op wederopbouw, economisch herstel en internationale heroriëntatie. Tijdens deze periode van internationalisering en dekolonisatie, waarin de kolonie van Nederlands-Indië verloren ging, verschoof de focus naar het Europese continent en in sterke mate naar West-Duitsland.⁹ Hoewel Nederland voor de oorlog zijn continentale handelsrelaties al had aangehaald, ontstond aan het einde van de jaren veertig de noodzaak om de Europese relaties verder te versterken. In de vroege jaren vijftig, waarin het fundament werd gelegd van de Europese eenheid, werd het debat over de economische, politieke en militaire integratie van Europa breed gevoerd. Nederland stond in deze periode voor een gewichtige keuze die de toekomst van het land zou tekenen.

In dit artikel duid ik met gebruikmaking van krantenartikelen en parlementaire verslagen de houding van de Nederlandse maatschappij ten aanzien van het Schumanplan. Aan de hand van deze bronnen breng ik de kritiek in het Nederlandse publieke debat, voortkomend uit de grootste landelijke dagbladen en de Tweede Kamer, in kaart. In het krantenonderzoek neem ik de ‘verzuilde’ maatschappij van de jaren vijftig in acht, aangezien verschillende kranten en politieke partijen aan elkaar verbonden waren. Tijdens de verzuiling was de Nederlandse samenleving opgedeeld in verschillende ‘zuilen’ op grond van politieke, religieuze of levensbeschouwelijke overtuigingen. De voornaamste zuilen waren de katholieke, protestantse, socialistische en liberale.¹⁰ De gekozen onderzoeksperiode, die loopt vanaf de Schumanverklaring tot de inwerkingtreding van de EGKS, wordt gekenmerkt door de eerste concrete voorstellen en

verwezenlijkingen van Europese supranationale samenwerking. Het voorstel van Schuman, dat leidde tot de vorming van de EGKS, bleek het meest invloedrijk in de ontwikkeling van Europese integratie in deze periode. In de historiografie is de vroege kritiek in de Nederlandse maatschappij ten aanzien van Europese integratie een veelal onderbelicht thema. Historici gaan vaak voorbij aan de aanwezige kritische geluiden van de vroege jaren vijftig. Zo spreekt Robin de Bruin van ‘jubelstemming van veel Nederlandse politici en ook wel de Nederlandse kiezers ten aanzien van continentale Europese integratie.’¹¹ Dit onderzoek poogt de lacune in de historiografie op te vullen en de huidige wetenschappelijke consensus aan te scherpen door te stellen dat de kritiek in grotere mate aanwezig was dan doorgaans wordt aangenomen. Door de vroege ontwikkeling van Europese integratie door het perspectief van de kritiek te bekijken, kan het huidige eurosceptische sentiment beter worden geduid.

Van het ‘idee-Schuman’ tot het Verdrag van Parijs

De Schumanverklaring van 9 mei 1950 markeerde een belangrijk moment voor de integratie van Europa. Het pleidooi van Schuman voor de creatie van de EGKS bleek een eerste aanzet voor een langdurig proces van Europese eenwording. De eerste reacties op het voorstel vanuit de Nederlandse samenleving volgden al snel. De dag na de verklaring publiceerde *Het Algemeen Handelsblad* een artikel waarin hoopvol werd gereageerd op het voorstel. ‘Wij hopen, dat men in Parijs zal bevestigen, dat Schumans voorstel moet worden gezien in Europees verband.’¹² De Nederlandse minister van Economische Zaken Jan van den Brink (1915-2006) reageerde voorzichtig positief en stelde dat het plan ‘van grote betekenis kan zijn voor de verdere ontwikkeling op het terrein van de Europese economische samenwerking’.¹³ De aanvankelijk voor-

Afbeelding 1. De ondertekening van het Verdrag van Parijs op 18 april 1951. De personen op de foto zijn van links naar rechts: Paul van Zeeland (België), Joseph Beck (Luxemburg), Joseph Meurice (België), Carlo Sforza (Italië), Robert Schuman (Frankrijk), Konrad Adenauer (West-Duitsland), Dirk Stikker (Nederland) en Jan van den Brink (Nederland).

Bron: Verdrag van Parijs 1951 (Wikicommons).

zichtig enthousiaste reactie vanuit de Nederlandse maatschappij werd vergezeld door bedachtzaamheid en kritiek. Hoewel de Nederlandse houding in aanloop naar het Verdrag van Parijs verbeterde, bleef de kritiek bestaan. Hoe vormde de kritiek tegen de Europese integratie zich in de periode tussen 9 mei 1950 en 18 april 1951 in het Nederlandse maatschappelijke debat?

In de eerste weken na de initiatie van het Schumanplan werden, ondanks het voorzichtige enthousiasme, vraagtekens gezet bij de werkelijke vormgeving van het voorstel. Zo bepleitte prof. dr. J. Zijlstra (1918-2001) in *Trouw* economische integratie, maar hij voorzag wel 'twee fundamentele knelpunten'.¹⁴ Hierbij gold de 'overdracht van soevereiniteitsdelen aan Europese federale organen' als staatkundig knelpunt en 'de spanning tussen de overgangsmoeilijkheden op korte termijn

en de essentiële voordelen op lange termijn' als economisch struikelblok. Deze initieel bedachtzame houding is ook terug te lezen in *Het Parool*, waarin huiverig werd gereageerd op de liberale aard van het voorstel. In een artikel werd de kans bevreesd dat het Schumanplan zou uitdraaien 'op een nieuw kartel, dat noch in zijn economische noch in zijn politieke werking vredesbevorderend zou zijn'.¹⁵ Aangezien meer nodig was dan alleen 'liberalisering en wederopbouw van concurrentiekracht', leek het Schumanplan 'niet gedurfd genoeg', zo betoogde de krant. In *De Maasbode* werd het Schumanplan gezien als 'goede basis', met 'talrijke moeilijkheden' in de uitvoering.¹⁶ Met name de verschillen in de productiecapaciteit van kolen en staal tussen de beoogde lidstaten zou een interne markt bemoeilijken, aangezien nationale markten hierdoor zouden

kunnen verzwakken.

Naast deze aarzelend positieve opstelling klonk er in deze periode ook zwaardere kritiek. *De Waarheid* zag het Schumanplan als de uitvoering van 'het Amerikaanse dictaat', waarmee de West-Europese zware industrieën onder leiding van 'nazistische Roermagnaten' werden gebracht.¹⁷ De oorlogsindustrieën werden niet gebundeld om de vrede te waarborgen, maar om als voorbode te dienen voor een oorlog met de Sovjet-Unie. Deze retoriek werd weerspiegeld in de Tweede Kamer, waar kamerlid Jan Haken (1912-1956) van de Communistische Partij van Nederland (CPN) betoogde dat men het plan moest beoordelen 'in het kader van oorlogsvoorbereiding'.¹⁸ Ook klonk er, in het licht van de recent beëindigde Tweede Wereldoorlog, zware kritiek op de beoogde samenwerking met West-Duitsland.¹⁹ Het *Gereformeerd*

'idee-Schuman' genoemd in het *Algemeen Handelsblad*.²² In enkele kranten, zoals *De Waarheid* en het *Gereformeerd Gezinsblad*, klonk echter kritiek van een meer fundamenteel karakter.

In aanloop naar het Verdrag van Parijs veranderde de algemene houding in de Nederlandse maatschappij ten aanzien van het Schumanplan. Met het vooruitzicht van de implementatie werd hoopvol geschreven over deze eerste 'werkelijke en zeer belangrijke stap in de richting van de West-Europese integratie'.²³ Desondanks bleef er ook kritiek bestaan in aanloop naar en tijdens de besprekingen van Parijs. Zo stelde het *Gereformeerd Gezinsblad* dat landen met name het eigen belang nastreefden met de integratie van Europa. 'Voorlopig schijnt elk land deze integratie vooral te begeren om zelf te kunnen klaplopen op de inspanning van andere landen.'²⁴ *De Waarheid* zag het

"DE WAARHEID ZAG HET SCHUMANPLAN ALS DE UITVOERING VAN 'HET AMERIKAANSE DICTAAT'."

Gezinsblad stelde zich eveneens kritisch op jegens het Schumanplan. Zoweesdekrant op de gevaarlijke kanten van het voorstel, met name de kans dat autonomie verloren zou gaan. Een 'Europese opperregering' zou minimale medezeggenschap kunnen bieden aan kleinere staten, waarmee Nederland overschaduwd kon worden.²⁰ Kamerlid Haken (CPN) ging hierin nog een stap verder: volgens hem zou het Schumanplan 'het laatste restje van Nederlands zelfstandigheid' vernietigen.²¹ In de eerste weken na de Schuman-verklaring werd veelal steun uitgesproken voor de stappen die werden gezet richting Europese eenheid. Desondanks namen verschillende kranten, van uiteenlopende signatuur, een bedachtzame houding aan, aangezien er nog veel onduidelijkheid bestond over de implicaties van het voorstel. Door het gebrek aan detail werd het Schumanplan zelfs spottend het

Schumanplan nog steeds als onderdeel van de Westerse oorlogsvoorbereiding, die onder druk van de Verenigde Staten zou worden aangenomen.²⁵ In *De Telegraaf* werd gewezen op enkele openstaande punten tijdens de besprekingen. Er werd gevreesd voor een onevenredige stemverdeling in de Gemeenschappelijke Vergadering, waardoor de Benelux-landen een beperkte medezeggenschap zouden verkrijgen.²⁶ Hoewel het *Gereformeerd Gezinsblad* en *De Waarheid* nog altijd fundamentele kritiek uitten, werd doorgaans positief geschreven over de uitwerking van het Schumanplan. In de periode waarin het 'idee-Schuman' realiteit werd, waren de kranten ook al bezig met eventuele volgende stappen in de Europese eenwording. Volgens het *Algemeen Handelsblad* ontstond er, na de ondertekening van het Verdrag van Parijs, een 'golf van optimisme' over verdere

Europese integratie op verschillende gebieden.²⁷ Waar het Schumanplan bij de initiatie nog op bedachtzaamheid stuitte, werd het ruimeenjaar later breed gedragen. *De Maasbode* noemde het Verdrag van Parijs 'uniek in de Europese diplomatieke geschiedenis' en bestempelde 18 april als een 'belangrijke dag voor Europa'.²⁸

In de periode vanaf de initiatie van het Schumanplan tot de ondertekening van het Verdrag van Parijs werden de eerste stappen gezet tot supranationale Europese integratie. Zowel in de Tweede Kamer als in de kranten werd vaak de noodzaak van Europese integratie benadrukt. Hoewel de achterliggende gedachte van het Schumanplan, het streven naar Europese eenheid, breed werd gedragen, was het niet onomstreden. Met name *De Waarheid* en het *Gereformeerd Gezinsblad* uitten fundamentele kritiek op de ontwikkeling van Europese integratie. *De Waarheid* haalde verschillende argumenten aan, maar bood te allen tijde verzet. De vrees voor Amerikaanse invloed, de opmaak richting een nieuwe oorlog en het verlies van onafhankelijkheid waren gronden om ieder voorstel tot integratie af te slaan. Het *Gereformeerd Gezinsblad* uitte zorgen om de afbreuk van de nationale zelfstandigheid. Verder twijfelde deze krant aan de mate van Nederlandse inspraak binnen een supranationaal Europees gezagsorgaan.

Naast deze kritiek van de 'flanken' werd er binnen de vier voornaamste zuilen veelvuldig sceptisch gereageerd op het Schumanplan. Ook hier speelden zorgen om de soevereiniteit een rol. Toch werd met name de vorm van Europese integratie ter discussie gesteld. Hoewel de doelstelling veelal werd onderschreven, werden er vraagtekens geplaatst bij de wenselijkheid van de implicaties van het plan. Verschillende kranten, zoals *Het Parool*, *De Maasbode*, *Trouw* en het *Algemeen Handelsblad*, stelden zich hierdoor regelmatig terughoudend op. Toch werd het Schumanplan ook met enig enthousiasme

ontvangen: met name in de coalitiekringen en de daaraan gelieerde kranten stond men positief tegenover de 'Europese gedachte'. Naast de fundamentele tegenstand en het omvangrijke enthousiasme kende Nederland in de periode van 'Schuman tot Parijs' voornamelijk pragmatische steun voor de Europese eenwording.

'De eerstesteenlegging van het Europese huis': de verwezenlijking van de Europese gedachte

Na de oprichting van de EGKS werd kort teruggeblikt op de weg die de deelnemende landen in de voorgaande maanden waren ingeslagen. *De Maasbode* stelde dat Frankrijk door middel van de Franse initiatieven voor Europese integratie 'het klimaat in Europa' had veranderd. Met de realisatie van deze plannen zou de weg terug, 'psychologisch, politiek en economisch' gezien, praktisch zijn 'uitgesloten'.²⁹ Toch verschoof de focus al snel naar de toekomst van het Schumanplan en de integratie van Europa. Hoewel de gesprekken in Parijs succesvol waren afgesloten, wachtte nog de ratificatie in de nationale parlementen. *Het Vrije Volk* meldde dat deze ratificatie 'nog wel wat voeten in de aarde zal hebben', met name door oppositie van Duitse en Franse socialisten.³⁰ *De Volkskrant* stelde dat 'het aanvankelijke enthousiasme onder de deelnemende staten tijdens de slopende onderhandelingen eerder bekoeld dan aangewakkerd' was.³¹

Met de ondertekening van het Verdrag van Parijs was het werk verre van afgerond. In de maanden die volgden moest blijken of de zes deelnemende landen daadwerkelijk bereid zouden zijn om soevereiniteit in te leveren ter bevordering van de Europese eenheid. 'De handtekening van de ministers is dus eerder als symbolisch gebaar te beschouwen en als uiting van de Europese wil tot samenwerking. De openlijke kritieken en het resterende werk moeten nog volgen', aldus *De Volkskrant*. In de

Afbeelding 2. De ondertekening van het Verdrag van Parijs op 18 april 1951 door de Nederlandse delegatie (Jan van den Brink en Dirk Stikker).
Bron: 'Schuman Plan Treaty signed' (Wikicommons).

periode vanaf het Verdrag van Parijs tot de inwerkingtreding van de EGKS moest het plan van Schuman verwezenlijkt worden. Hoe werd in Nederland kritiek geuit tijdens deze essentiële periode voor de integratie van Europa?

Na het Verdrag van Parijs ontstond enthousiasme over deze eerste stap tot Europese eenwording. Toch bevond het Schumanplan zich pas in het 'voorbereidende stadium'; men moest de ratificatie van het Verdrag nog afwachten.³² Met name in West-Duitsland kon de ratificatie in het parlement op moeilijkheden stuiten. De sociaaldemocratische partij onder Kurt Schumacher bood hier namelijk fel oppositie.³³ Deze Duitse tegenstand stond in schril contrast met de opstelling van de Nederlandse socialisten, die uitgesproken bepleiters waren van Europese integratie.³⁴ Hoewel de goedkeuring van de Tweede Kamer voor de EGKS geen probleem leek in deze periode, klonken er wel negatieve geluiden. Zo beweerde het *Algemeen*

Handelsblad dat de Benelux-landen, vanwege twijfels over de Duitse bereidheid tot economische samenwerking, 'minder geestdrift voor een spoedige ratificatie van het plan-Schuman aan de dag leggen'.³⁵

In een artikel in *De Telegraaf* van Carel Gerretson (1884-1958), senator namens de Christelijk-Historische Unie (CHU), werden zorgen geuit over de Nederlandse 'positie als gelijkwaardige deelstaat' binnen de EGKS. De Nederlandse grondstoffen zouden 'zonder enige compensatie voor de nadelen en zonder enige waarborg tegen misbruik' worden afgestaan aan 'een slechts in schijn bovenationale en bovenpartijdige Hoge Autoriteit'.³⁶ *De Telegraaf* bood ook ruimte voor kritiek vanuit de industrie. De directie van de Koninklijke Hoogovens achtte het Schumanplan 'tot op zekere hoogte een sprong in het duister', vanwege de onzekerheid over de praktische implicaties van de EGKS.³⁷ *Het Parool* berichtte over kritiek vanuit de socialistische

partijen van de zes deelnemende landen. Eenstemmig verklaarden zij dat 'het plan in zijn huidige vorm niet aanvaardbaar' was, met name omdat de rol van de arbeiders in het controleorgaan te klein zou zijn.³⁸ *De Waarheid* bleef in deze periode het Schumanplan zien als een Amerikaans complot omwille van 'oorlogsvoorbereiding'.³⁹ Ook het *Gereformeerd Gezinsblad* had nog altijd fundamentele kritiek op de vorming van de EGKS.⁴⁰ In de aanloop naar de ratificatie van het Verdrag in de Tweede Kamer werden vanuit verschillende hoeken praktische en fundamentele bezwaren geuit op de vorming van de EGKS. Desondanks kende de Nederlandse samenleving een brede steun voor de verwezenlijking van het Schumanplan.

In oktober 1951 was het aan de Tweede Kamer om het Verdrag van Parijs te ratificeren en daarmee de oprichting van de EGKS goed te keuren. Tijdens het debat over de ratificatie klonk veelal enthousiasme. Jan Schmal (1894-1966) (CHU) wees op de grote betekenis van de EGKS: het ging om 'een historisch geboden ontwikkeling'.⁴¹ Volgens Henk Korthals (1911-1976) van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) bleef de aanvaarding altijd 'een sprong in het duister', maar werd het 'vertrouwen in een nieuwe toekomst' hiermee in sterke mate vergroot.⁴² Ook Sieuwert Bruins Slot (1906-1972) van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) steunde het Verdrag, maar benadrukte wel het belang van 'nationale zelfstandigheid' voor het slagen van de 'federalisatie in Europa'.⁴³ Hoewel Pieter Sjoerds Gerbrandy (1885-1961) (ARP) de Europese gedachte 'in de wortel' steunde, maakte hij grote bezwaren kenbaar over de implicaties van het 'concrete plan'.⁴⁴ Namens de CPN bood Paul de Groot (1899-1986) stevig verweer: volgens hem was het Verdrag 'noodlottiger dan het Verdrag van München van 1939'.⁴⁵ Ook wees De Groot op de nadelige economische gevolgen, de strijdigheid met de Neder-

landse grondwet en het gevaar voor de nationale soevereiniteit. Naast de felle tegenstand van de CPN en de bezwaren van de weggelopen Gerbrandy, beperkte de kritiek zich tot technische aspecten. De Nederlandse ratificatie van het Verdrag van Parijs was een feit en werd breed gedragen door de Tweede Kamer. Eerder gestelde zorgen voor Nederlandse goedkeuring bleken onterecht.

Nederland was het eerste van de zes betrokken landen die het Verdrag van Parijs ratificeerde.⁴⁶ 'De eerstesteenlegging van het Europese huis', zoals Marga Klompé (1912-1986) (KVP) het karakteriseerde, was daarmee aan Nederlandse zijde goedgekeurd.⁴⁷ In de kranten werd de ratificatie veelal positief ontvangen; zo noemde *De Volkskrant* het van 'historisch belang'.⁴⁸ Hoewel de Europese gedachte breed leefde in Nederland, bleven de inmiddels welbekende tegenstanders van Europese integratie kritisch. Het *Gereformeerd Gezinsblad* werd steviger in zijn kritiek en waarschuwde voor de opleving van de 'Duitse hegemonie'. Met de goedkeuring van het Schumanplan diende Nederland als 'wegbereider voor de eenheidsstaat van de antichrist', aldus de krant.⁴⁹ Ook *De Waarheid* vreesde voor de 'bedreiging uit het Oosten' en wilde niet dat de 'Roerbaronnen' weer zeggenschap zouden krijgen over Nederland. Later schreef het *Gereformeerd Gezinsblad* dat, naarmate het integratieproces vorderde, Nederland 'steeds meer een willoze en weerloze speelbal in de handen van vreemde machten' werd.⁵⁰ Hoewel ook in de andere beoogde lidstaten kritiek bestond, werd het Verdrag van Parijs in alle zes landen geratificeerd. Hiermee kon de EGKS op 23 juli 1952 in werking treden en was het Schumanplan verwezenlijkt.

Na de ondertekening van het Verdrag van Parijs stond men in Nederland over het algemeen welwillend tegenover de EGKS. De ratificatie in de Tweede Kamer werd, in tegenstelling tot in andere lidstaten, breed gesteund. Niettemin klonk

er ook in deze periode kritiek vanuit de Nederlandse samenleving. Er werden praktische bezwaren geuit over de onzekere implicaties van de EGKS en de Nederlandse positie binnen de gemeenschap. Deze bezwaren leefden niet breed in de samenleving en werden met name door individuen, zoals Gerretson en Gerbrandy, geuit. *De Telegraaf* gaf in deze periode ruimte aan het kritische geluid ten aanzien van het Schumanplan. Meer fundamentele kritiek kwam vanaf de flanken, waar de CPN, met in haar verlengstuk *De Waarheid*, en het *Gereformeerd Gezinsblad* tegenstand boden. In deze kritiek voerden de angst voor de opleving van Duitsland en het verlies van de nationale zelfstandigheid de boventoon. De communisten bleven benadrukken dat het Schumanplan onderdeel was van de Westerse oorlogsvoorbereiding. Ondanks de breed gedragen steun voor de uitwerking van het Schumanplan klonken er wel degelijk kritische geluiden in de Nederlandse maatschappij.

De wenselijkheid van de Europese gedachte

De uitslag van de Europese Parlementsverkiezingen van 2024 toonde nogmaals aan dat het euroscepticisme in grote mate aanwezig is in Nederland. De wenselijkheid van de Europese supranationale samenwerking wordt tegenwoordig steeds meer

hiervan veel verder teruggaat.

In de periode vanaf de initiatie van het Schumanplan tot de inwerkingtreding van de EGKS bestond wel degelijk kritiek op Europese integratie in de Nederlandse samenleving. Deze kritiek is op te delen in twee categorieën: de fundamentele bezwaren tegen de eenwording van Europa en de bezwaren op de vorm van de verschillende gemeenschappen. De fundamentele kritiek uitte zich met name in de zorgen omtrent de afbreuk van de nationale soevereiniteit. Het wantrouwen over de Franse motieven en de argwaan richting de Duitsers, zo kort na de Tweede Wereldoorlog, zorgden voor een sterke afkeer tegen supranationale samenwerking met deze landen. Ook de angst voor Amerikaanse beïnvloeding speelde hierin een rol. Deze kritiek kwam met name vanaf de politieke flanken. Zo boden de communisten op vrijwel alle aspecten van de Europese eenwording felle tegenstand. Hierin kwam de gedachte van een Amerikaans complot van Westerse oorlogsvoorbereiding veelvuldig terug. Het wereldbeeld van de communisten sloot niet aan bij de Europese gedachte, die de positie van Nederland in het Westen zou consolideren. Ook het *Gereformeerd Gezinsblad* was fundamenteel tegen een 'Europese opperregering', die het einde van de nationale zelfstandigheid zou betekenen.

"NAARMATE HET INTEGRATIEPROCES VORDERDE, WERD NEDERLAND 'STEEDS MEER EEN WILLOZE EN WEERLOZE SPEELBAL IN DE HANDEN VAN VREEMDE MACHTEN'."

een onderwerp van discussie. Ook in de jaren vijftig werd het debat over de integratie van Europa breed gevoerd. Desondanks blijft de geboden oppositie in dat debat een onderbelicht thema in de historiografie. Doorgaans wordt verondersteld dat euroscepticisme pas sinds de jaren negentig vaste voet aan de grond kreeg, terwijl de geschiedenis

Bij deze krant leefde de angst dat Nederland ondergeschikt zou worden aan de wil van 'vreemde machten' en dat de 'Duitse hegemonie' zou terugkeren.

Naast de fundamentele kritiek bestonden er pragmatische bezwaren in de Nederlandse maatschappij. Hierin werd de gedachte achter Europese integratie ondersteund, maar werd kritiek geuit op

de vorm. Deze kritiek kwam veelal voort uit de onzekerheden rondom de implicaties van het Schumanplan. Zo werd getwijfeld aan de positie van Nederland als gelijkwaardige deelstaat in een Europese gemeenschap. Ook werd de wenselijkheid van de economische gevolgen van een gedeelde markt of industrie betwist. Deze kritiek leidde doorgaans tot een initieel bedachtzame houding ten aanzien van Europese integratie. Door deze onzekerheid werd de deelname aan de Europese eenheid kenmerkend 'een sprong in het duister' genoemd. De pragmatische bezwaren werden veel breder uitgedragen dan de fundamentele kritiek. Verschillende kranten uit de vier voornaamste zuilen, zoals *De Maasbode*, het *Algemeen Handelsblad* en *Het Parool*, publiceerden met regelmaat kritische artikelen. Ook *De Telegraaf*, een neutrale krant, bood in deze periode ruimte voor kritiek op Europese integratie. Vanuit de Tweede Kamer werd eveneens op deze pragmatische wijze kritiek geuit. De ARP steunde de Europese gedachte, maar benadrukte het belang van nationale zelfstandigheid. De pragmatische bezwaren waren gevestigd op de onzekerheid over de eventuele voordelen van Europese integratie voor Nederland. Gerard Nederhorst (1907-1979) van de Partij voor de Arbeid (PvdA) vatte deze pragmatische houding treffend samen in de Tweede Kamer:

Supranationale plannen zijn onuitvoerbaar zonder de bereidheid tot afstand doen van nationale soevereiniteit. Maar deze bereidheid ontstaat pas, wanneer men door confrontatie met goed doordachte en goed uitgewerkte supranationale plannen weet, dat men waar voor zijn geld zal krijgen.⁵¹

Nederland stond in de vroege jaren vijftig voor een gewichtige keuze die het land verder aan het Europese continent

verbond. Hoewel Europese integratie niet onomstreden was, steunde het merendeel van de Nederlandse maatschappij op idealistische of pragmatische wijze de Europese gedachte. Desondanks is het duidelijk geworden dat de steun vanuit de Nederlandse maatschappij niet vanzelfsprekend was en dat er wel degelijk kritiek bestond. De fundamentele tegenstand en de pragmatische bezwaren tegen Europese integratie bestaan nog steeds in de Nederlandse samenleving. Het hedendaagse euroscepticisme komt voort uit een lange geschiedenis van kritiek op de Europese supranationale samenwerking, beginnend in de vroege jaren vijftig. Zorgen omtrent nationale soevereiniteit en medezeggenschap staan ook vandaag de dag aan de basis van het eurosceptische geluid. De argwaan van de PVV richting 'Brusselse dictaten' en een 'Europese superstaat' toont de continuïteit aan van de kritiek ten aanzien van Europese integratie.⁵² In het licht van de groeiende populariteit van eurosceptische partijen is het van belang om de oorsprong van dit kritische geluid te achterhalen. De Europese gemeenschap staat voor de opgave om deze kritiek het hoofd te bieden, zodat de Europese gedachte in leven kan worden gehouden.

Jan van den Brink behaalde een bachelor Europese Studies aan de Universiteit van Amsterdam. Momenteel volgt hij daar een master in de Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen.

Eindnoten

- 1 P. van den Dool, 'GroenLinks-PvdA vooralsnog het grootst, maar Nederland maakt een ruk naar eurosceptisch-rechts', *NRC*, 6 juni 2024, <https://www.nrc.nl/nieuws/2024/06/06/pvv-groeit-hardst-groenlinks-pvda-vooralsnog-het-grootst-a4855622> (geraadpleegd op 7 juni 2024).
- 2 'Kiezer geeft Den Haag dubbel signaal over Europa', *Trouw*, 7 juni 2024, <https://www.trouw.nl/ opinie/kiezer-geeft-den-haag-dubbel-sig-naal-over-europa-ba3d3e36/> (geraadpleegd op 7 juni 2024).
- 3 P. Bijsmans, 'Varieties of opposition to the EU in the Low Countries. A comparison of the Dutch and Flemish Press', B. Leruth, N. Startin en S. Usherwood (red.), *The Routledge handbook of euroscepticism* (Londen 2018) 357-368, aldaar 357.
- 4 Theresa Kuhn e.a., 'A community of fate. Growing European identity in times of Polycrisis: Exploring long-term trends of European identity across the European member states', (Amsterdam 2024) 3.
- 5 'Plan-Schuman in Tweede Kamer. Geloof in éénwording of sprong in het duister?', *De Telegraaf*, Amsterdam, 31 oktober 1951, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011140227:mpeg21:p001> (geraadpleegd op 12 juni 2024).
- 6 R. Schuman, 'Schumanverklaring', 9 mei 1950, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_nl (geraadpleegd op 26 februari 2025).
- 7 S. Brown Wells, *Jean Monnet. Unconventional statesman* (Boulder 2011) 102.
- 8 R. de Bruin, *Elastisch Europa. De integratie van Europa en de Nederlandse politiek, 1947-1968* (Amsterdam 2014) 59.
- 9 R. de Bruin, "'Gelovige ambachtslieden, bezig met een nuchter handwerk". De Nederlandse identificatie met Europese integratie in de jaren vijftig', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 130:1 (2017) 47-64, aldaar 56.
- 10 S. Helleman, 'Pillarization ("Verzuiling"). On organized "self-contained worlds" in the modern world', *The American sociologist* 51:2 (2020) 124-147, aldaar 125.
- 11 De Bruin, *Elastisch Europa*, 13.
- 12 'Nieuw Frans initiatief', *Algemeen Handelsblad*, Amsterdam, 10 mei 1950, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBNRC01:000087500:mpeg21:p003> (geraadpleegd op 7 mei 2024).
- 13 Tweede Kamer der Staten-Generaal, 63ste vergadering, 11 mei 1950, https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19491950/0000083737/1/pdf/SGD_19491950_0000083737.pdf (geraadpleegd op 8 mei 2024) 1791.
- 14 'Tussen realiteit en ideaal. West-Europa heeft nog kans zich te verenigen: prof. dr. J. Zijlstra pleit voor economische integratie', *Trouw*, Meppel, 30 mei 1950, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ABCD DD:010826480:mpeg21:p005> (geraadpleegd op 9 mei 2024).
- 15 'Internationaal liberalisme', *Het Parool*, Amsterdam, 30 mei 1950, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ABCD DD:010829338:mpeg21:p001> (geraadpleegd op 9 mei 2024).
- 16 'Schuman's plan een goede basis', *De Maasbode*, Rotterdam, 27 mei 1950, p. 11, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB15:000541124:mpeg21:p00011> (geraadpleegd op 10 mei 2024).
- 17 'Na Achesons bezoek aan Parijs stelt Schuman voor West-Europese zware industrie onder leiding Roermagnaten', *De Waarheid*, Amsterdam, 10 mei 1950, p.1, [https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010852544:mpeg21:p001\(10-05-2024\); 'De strijd om de vrede', De waarheid, Amsterdam, 16-05-1950, p. 3. https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010852549:mpeg21:p003](https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010852544:mpeg21:p001(10-05-2024); 'De strijd om de vrede', De waarheid, Amsterdam, 16-05-1950, p. 3. https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010852549:mpeg21:p003) (geraadpleegd op 10 mei 2024).
- 18 Tweede Kamer der Staten-Generaal, 81ste vergadering, 20 juli 1950, https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19491950/0000083755/1/pdf/SGD_19491950_00000401.pdf (geraadpleegd op 13 mei 2024) 2337.
- 19 'Van verraad tot verraad', *De Waarheid*, Amsterdam, 20 mei 1950, p. 3. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010852552:mpeg21:p003op> (geraadpleegd op 10 mei 2024).
- 20 'Bezint, eer ge begint', *Gereformeerd Gezinsblad / hoofdred. P. Jongeling*, Rotterdam, 20 juni 1950, p. 1, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010554017:mpeg21:p001> (geraadpleegd op 14 mei 2024).
- 21 Tweede Kamer der Staten-Generaal, 81ste vergadering, 20 juli 1950, 2338.
- 22 'Europese betalingsunie. De huidige stand van plan-Schuman, E.B.U. en Economische Unie: Ontwerp-verdrag Benelux-Unie uitgewerkt', *Algemeen Handelsblad*, Amsterdam, 12 juli 1950, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBNRC01:000067719:mpeg21:p005> (geraadpleegd op 15 mei 2024).
- 23 'De heer Spierenburg noemt Schuman-plan belangrijke stap naar integratie', *Algemeen Handelsblad*, Amsterdam, 21 maart 1951, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBNRC01:000088083:mpeg21:p007> (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- 24 'Buitenlands overzicht. Eisenhowers ervaringen', *Gereformeerd Gezinsblad / hoofdred. P. Jongeling*, Rotterdam, 27 januari 1951, p. 2, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010553938:mpeg21:p002> (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- 25 'Uit het buitenland. Schuman-plan-conferentie geopend: Amerikanen dringen aan op snelle ondertekening', *De Waarheid*, Amsterdam, 13 april 1951, p. 5, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010852830:mpeg21:p005> (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- 26 'België aanvaardt Plan-Schuman in beginsel. Gereserveerde houding t.o.v. spoedige toepassing', *De Telegraaf*, Amsterdam, 7 april 1951, p. 13, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:110585320:mpeg21:p015> (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- 27 'Groene Pool', *Algemeen Handelsblad*, Amsterdam, 18 mei 1951, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBNRC01:000088328:mpeg21:p003> (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- 28 'Buitenlandse Kroniek. Frans-Duitse rivaliteit begraven', *De Maasbode*, Rotterdam, 19 april 1951, p. 1, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB15:000560016:mpeg21:p00001> (geraadpleegd op 23 mei 2024).
- 29 'Buitenlandse kroniek. Frankrijk onder tweeërlei belichting', *De Maasbode*, Rotterdam, 2 mei 1951, p. 1, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB15:000560027:mpeg21:p00001> (geraadpleegd op 25 mei 2024).
- 30 'Plan-S. is ondertekendmaar moeilijkheden nog niet van de baan', *Het Vrije Volk : democratisch-socialistisch dagblad*, Rotterdam, 19 april 1951, p. 1. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010950751:mpeg21:p001> (geraadpleegd op 26 mei 2024).
- 31 'Ondanks bekoeld enthousiasme Plan-Schuman door zes ministers aanvaard', *De Volkskrant*, Amsterdam, 18 april 1951, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ABCD DD:010867501:mpeg21:p001> (geraadpleegd op 26 mei 2024).
- 32 'Schuman-plan staat en valt met de E.B.U.. Concurrentiekracht van Nederland zal groter worden', *Algemeen Handelsblad*, Amsterdam, 12 mei 1951, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBNRC01:000088305:m>

peg21:p013 (geraadpleegd op 5 juni 2024).

'Duitsland en Plan-Schuman Socialisten fel in de oppositie', *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, Amsterdam, 12 mei 1951, p. 2, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011202014:mpeg21:p002> (geraadpleegd op 5 juni 2024).

'Na het plan-Schuman: Socialisten keuren Duitse houding af', *Het Parool*, Amsterdam, 29 mei 1951, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ABCD:010831094:mpeg21:p001> (geraadpleegd op 5 juni 2024).

'Plan-Schuman. Beneluxlanden tonen zich thans minder geestdriftig', *Algemeen Handelsblad*, Amsterdam, 1 juni 1951, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBNRC01:000088376:mpeg21:p011> (geraadpleegd op 5 juni 2024).

Gerretson, 'Onvoorwaardelijke afstand. Van Nederlands enige grondstof', *De Telegraaf*, Amsterdam, 2 juni 1951, p. 5, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:110585367:mpeg21:p005> (geraadpleegd op 2024).

'Waarom zijn Nederl. staalprijsen lager danbuitenlandse?', *De Telegraaf*, Amsterdam, 29 september 1951, p. 13, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011140197:mpeg21:p015> (geraadpleegd op 7 juni 2024).

'Socialisten tegen plan-Schuman', *Het Parool*, Amsterdam, 29 juni 1951, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ABCD:010831121:mpeg21:p001> (geraadpleegd op 5 juni 2024).

'Buitenlands overzicht. Het Schuman-Plan', *De Waarheid*, Amsterdam, 20 april 1951, p. 3, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010852836:mpeg21:p005> (geraadpleegd op 5 juni 2024).

'Minister Stikker', *Gereformeerd Gezinsblad / hoofdred. P. Jongeling*, Rotterdam, 10 mei 1951, p. 2, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010557909:mpeg21:p002> (geraadpleegd op 5 juni 2024).

'Goedkeuring van het op 18 april 1951 te Parijs ondertekende Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal', Tweede Kamer der Staten-Generaal, 7de vergadering, 30 oktober 1951, https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19511952/0000289169/1/pdf/SGD_19511952_0000348.pdfhttps://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19501951/0000086964/1/pdf/SGD_19501951_0000372.pdf (geraadpleegd op 6 juni 2024) 160.

Ibidem, 176.

Ibidem, 183.

Ibidem, 191.

Ibidem, 179-181.

'Tweede Kamer aanvaardt Plan-Schuman', *De Maasbode*, Rotterdam, 2 november 1951, p. 1, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB15:000563105:mpeg21:p00001> (geraadpleegd op 6 juni 2024).

Tweede Kamer der Staten-Generaal, 7de vergadering, 30 oktober 1951, 165.

'Ten geleide. Historische datum', *De Volkskrant*, Amsterdam, 3 november 1951, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ABCD:010843109:mpeg21:p006> (geraadpleegd op 6 juni 2024).

'Parlementaire Kroniek', *Gereformeerd Gezinsblad / hoofdred. P. Jongeling*, Rotterdam, 6 november 1951, p. 3, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010557985:mpeg21:p003> (geraadpleegd op 6 juni 2024).

'Dr. Schouten over het federalisme', *Gereformeerd Gezinsblad / hoofdred. P. Jongeling*, Rotterdam, 8 december 1951, p. 1, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010557999:mpeg21:p001> (geraadpleegd op 6 juni 2024).

Tweede Kamer der Staten-Generaal, 25ste vergadering, 28 november 1950, https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19501951/0000086919/1/pdf/SGD_19501951_0000327.pdf (geraadpleegd op 10 juni 2024) 642.

'Nederlander op 1. Verkiezingsprogramma Europees Parlement 2024', *Partij voor de Vrijheid*, <https://www.pvv.nl/images/2024/EP/PVV-Verkiezingsprogramma-EP-2024.pdf> (geraadpleegd op 26 februari 2025).